

ג'וינט ישראל
מכון ברוקדייל לגרונטולוגיה
והתפתחות אדם וחברה בישראל

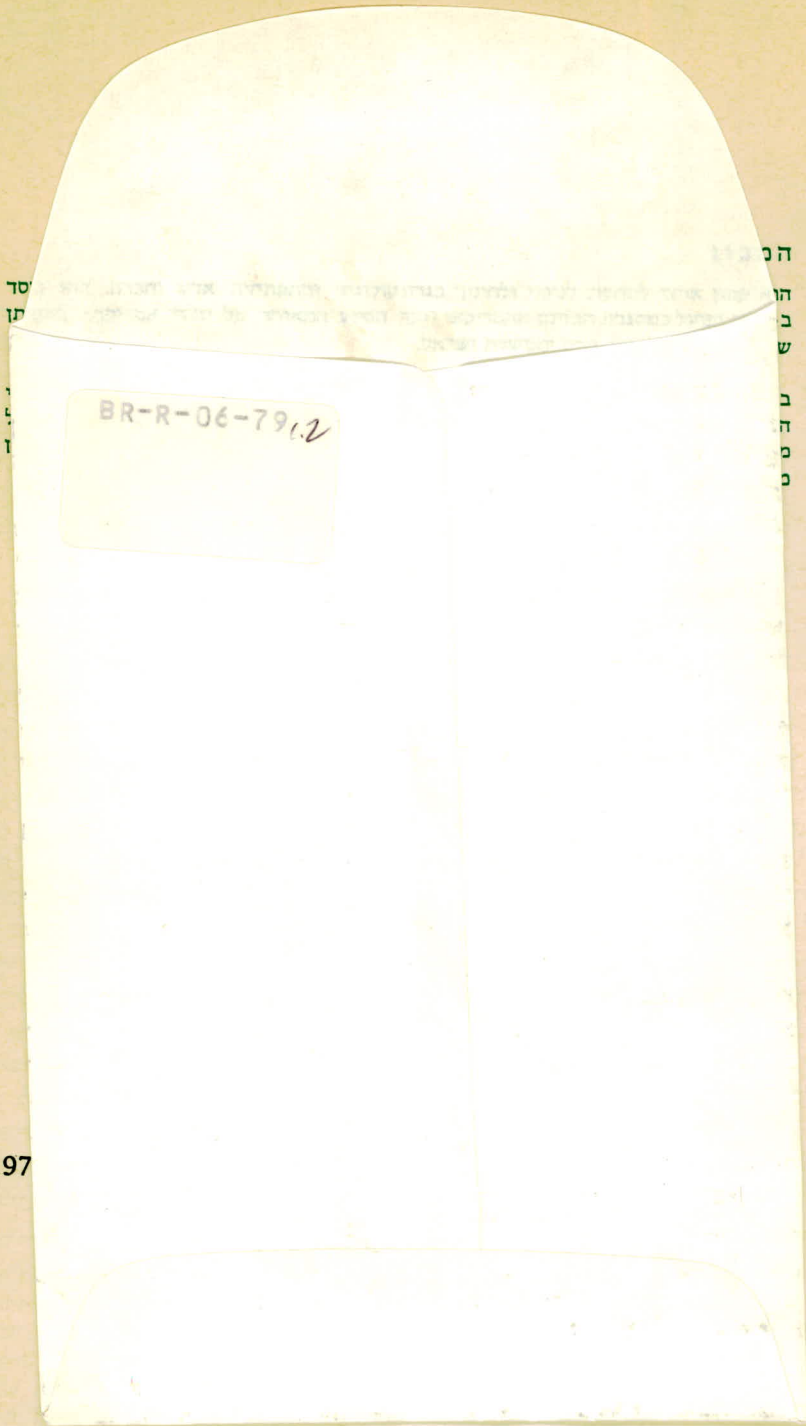
JOINT (J.D.C.) ISRAEL
BROOKDALE INSTITUTE OF GERONTOLOGY
AND ADULT HUMAN DEVELOPMENT IN ISRAEL

סוגיות במדידת העובי בישראל

פרסומי מחקר

יעקב חביב
מאיר כהן
רוברט לרמן

מס' R-6-79

BR-R-06-79 1.2

סימן הפרסום

חביב, ג'ק/כהן, מאיר/לרמן, דובד
סוגיות במדינת הערבי בישראל

[illegible]

מכון ברוקדייל: הספרייה

סוגיות במדידת העוני בישראל

מאת ד"ר יעקב חביב*, ד"ר מאיר כהן** וד"ר רוברט לרמן***

1. מבוא ורקע

מקובל בקרב כלכלנים לראות את העניים כמי שלרשותם עומדים משאבים מעטים. כיצד אנו מגדירים "משאבים"? ברור כי הכנסה שוטפת, המקובלת ברוב מחקרי העוני, היא מדד לקוי וחלקי, שכן מלבד זרם כוח הקנייה, עלינו להתחשב גם במלאי — ברכוש העומד לרשות המשפחה (נושא זה יידון להלן בפרק 2). יתר על כן, כיצד משתנים הזרם והמלאי לאורך זמן? האם הם יציבים בטווח הקצר, או שמא ישנן תנודות שנתיות גדולות באוכלוסיית העוני? בשאלות אלו נעסוק בפרק 3, ואילו בפרק 4 נביא את סיכום הממצאים ואף נקדיש מקום לסקירת רקע אודות מחקרי העוני בישראל. בישראל התגבשה תמימות דעים, שיש להגדיר את העוני במונחים יחסיים, כלומר — יש להגדיר את סטנדרט העוני ביחס לרמת החיים הכללית הרווחת בחברה. גישה זו מאפיינת את מחקרי העוני השונים ומקבלת ביטוי בהסדרים שנעשו להצמדת התמיכות הכספיות לשינויים בשכר הממוצע. נקיטת גישה יחסית טומנת בחובה השלכות חשובות לגבי השינויים הצפויים לאורך הזמן בגודלה של אוכלוסיית העוני ובהרכבה, וכן לגבי

המדיניות הסוציאלית וקווי הפעולה הדרושים כדי לטפל בבעית העוני. הגדרה יחסית של העוני פירושה, כי העובדים העניים ימינו יוכלו להיות קבוצה נכבדה בקרב מיעוטי ההכנסה, אלא אם כן תתקן מערכת השכר. כמו כן, השפעת התמיכות בצמצום העוני תשתפר רק אם יוגדל משקל התמיכות ביחס לשכר הממוצע.

בסוף שנות הששים, ידעה ישראל, כארצות רבות אחרות, גל מחודש של התעניינות בעוני ובבעיות החברתיות הקשורות בו. בתקופה זו ניסו לראשונה להגדיר ולמדוד את העוני בצורה שיטתית. שתי גישות התפתחו: הגישה האחת אמדה את העוני במונחים כלכליים צרופים, כפונקציה של הכנסת המשפחה וצרכיה, כפי שהם קשורים לגודל המשפחה, ואילו הגישה האחרת הוסיפה על ההכנסה עוד שלושה מדדי רווחה — השכלת ראש המשפחה, מספר הילדים במשפחה, וצפיפות הדיור¹.

המחקרים הראשונים באסכולה המגדירה את העוני במונחים של הכנסה שוטפת, העלו כי ממדי העוני גדולים הרבה יותר ממה ששוער. רוטר ושמאי מצאו, כי 11.1% מכל המשפחות היו עניות ב-1969, על פי קו עוני של 40% מחציון ההכנסה הפנויה; על פי קו סף עוני של 50%, עלה שיעור העניים

* מרכז המחקר החברתי והכלכלי במכון ברוקדייל לגרונטולוגיה ולהתפתחות אדם וחברה בישראל — הג'וינט, ומרצה לכלכלה בביה"ס לעבודה סוציאלית ע"ש פאול ברוואלד באוניברסיטה העברית.
** לשעבר חוקר במכון ברוקדייל, כיום מרצה לכלכלה בפקולטה לחקלאות של האוניברסיטה העברית.

*** לשעבר חוקר במכון ברוקדייל.

1 הגישה הראשונה פותחה במוסד לביטוח לאומי (באגף למחקר ותכנון), והגישה השניה נולדה בבית הספר לעבודה סוציאלית של האוניברסיטה העברית. האחרונה מושפעת מן הספרות העוסקת במשפחות רב-בעייתיות (ראה ביבליוגרפיה, אודות מחקרים על העוני).

העוני מלפני התמיכות נשאר בעינו והי-
עובדים העניים נשארו קבוצה נכבדה בקרב
העניים. כנגד זאת, במדינות כמו ארה"ב,
שם לא עודכן קו העוני לעלויות בשכר, מו-
רים אומדני העוני על ידיה מתמדת בשיעור
העובדים העניים. סביר גם שמידת היציבות
באוכלוסיית העוני תהיה קטנה יותר כאשר
העוני נמדד בצורה יחסית.

2. הכנסה ורכוש

א. מבוא

בעית יסוד במדידת העוני היא הגדרת מדד
הולם למקורותיהם של העניים. רוב אומדני
העוני מושתתים על הכנסה שוטפת. מדדים
המושתתים על הכנסה שוטפת, מן הסתם,
אינם מתחשבים בתרומתם של הנכסים למ-
צבה הכלכלי של המשפחה.
פרק זה, עניינו לבחון את תפקיד הרכוש
בקביעת מידת העוני.

נתונים על התחלקות הרכוש ועל ההתחל-
קות המשולבת של ההכנסה והרכוש קשים
להשגה, ולכן מוטב לברר תחילה מה חשי-
בותו של הרכוש לזיהוי אוכלוסיית העוני
ולתכנון המדיניות להבטחת ההכנסות. הת-
שובה תלויה במידה רבה בגישה לעוני ול-
הבטחת ההכנסה: האם להכנסה השוטפת
משמעות עצמאית משלה, תהא אשר תהא
כמות הרכוש? האם יכולים ההכנסה וה-
רכוש לשמש תחליף זה לזה, כך שהרכוש
יוכל לתפוס מקומה של הכנסה נמוכה בעת

ל-21.5%² המחקרים שבאו לאחר מכן החלו
להבדיל בין עניים שלפני קבלת תמיכות
לבין עניים שלאחר קבלת תמיכות, וב-
התאם לכך נמצא, כי לפני קבלת תמיכות,
17.9% מכלל המשפחות היו עניות. מימ-
צאים אלה הפריכו את הדעה הרווחת, כי
העוני אינו אלא תופעה שולית. המוגבלת
לכמה משפחות ספורות, המקבלות תמיכה
שוטפת ממשרד הסעד.³

מחקרים אלה מצאו, כי העניים מתחלקים
לשני סוגים עיקריים של משפחות: משפחות
שראשיהן קשישים (כמחצית המשפחות הע-
ניות; העוני אצלם נובע משיעור תעסוקה
נמוך ומן הזכאות הקטנה לפנסיות מעבודה),
ומשפחות שראשיהן גברים לפני גיל הפרי-
שה, המועסקים בעבודה כלשהי (את אלה
נהוג לכנות "העובדים העניים"). ממדי העוני
בקבוצה זו עוררו תדהמה ודאגה. רבים סברו,
כי אין זה הוגן שאנשים הנכונים לעבוד
אינם מסוגלים לפרנס את משפחותיהם בכ-
בוד.⁴

שיעור גדול מבין משפחות העובדים העניים
הן משפחות מרובות ילדים מעדות המזרח.
ל-39% ממשפחות העובדים העניים יש אר-
בעה ילדים או יותר. מקרב הילדים העניים,
75% שייכים למשפחות בנות ארבעה ילדים
או יותר, ו-80% בהם שייכים למשפחות עם
שני הורים, אשר ראשיהן מועסקים.⁵
למן שנת 1969 הונהגו שיפורים בתמיכות
הכספיות, אשר הפחיתו את שיעור העוני
שלאחר תמיכות במידה ניכרת, אך שיעור

- 2 ראה רפאל רוטר ונירה שמאי, "דפוסי העוני בישראל — ממצאים ראשוניים", בטחון סוציאלי מס' 1 (תשל"א), עמ' 17—28.
- 3 בין השנים 1966 ו-1975, שיעור נתמכי הסעד נע בין 3% עד 5% מכלל המשפחות.
- 4 משפחות עם הורה אחד, המהוות קבוצה נכבדה מקרב העניים בארצות רבות, הן קבוצה קטנה בישראל. ראה: יעקב חביבי, "העוני בישראל 1964—1974 לאור התפתחות המערכת להבטחת ההכנסה", בטחון סוציאלי, מס' 8 (תשל"ה), עמ' 24—55.
- 5 המחקרים הנוקטים גישה רבי-ממדית מצאו, כי התלכדות המצוקות היא חמורה במיוחד בקרב המשפחות מרובות הילדים. 51% מן הילדים במשפחות גדולות סבלו משתיים עד שלוש מצוקות (הכנסה נמוכה, השכלה נמוכה או צפיפות דיור גבוהה), לעומת 10% מן הילדים ממשפחות בנות 1—3 ילדים. ראה: דין וחשבון ועדת ראש הממשלה לילדים ובני נוער במצוקה (ירושלים, תשל"ג) וכן: יעקב חביבי, ילדים בישראל (ירושלים, מכון סאלד, 1974).

שקובעים אילו משפחות מצויות מעל קו העוני ואילו מתחתיו? האם יש לכלול בתוכניות של תמיכה כספית מבחן נכסים? אם לרכוש ולהכנסה התפלגויות דומות והמתאם ביניהם גבוה, כי אז הכללת הרכוש ממילא לא תגרום לשינוי רב בהיקף העוני. אם גם קו העוני וגם משאבי העניים מותאמים לנכסי הרכוש, כי אז אומדני העוני הכוללים רכוש יהיו דומים לאומדני העוני המבוססים על הכנסה בלבד. גם הרכב האוכלוסייה הענייה יהיה דומה. אולם לרוב אין תנאים אלה מתקיימים. מחקרים מארצות רבות, ובכללן ישראל, הראו כי התחלקות הרכוש היא הרבה פחות שוויונית מהתחלקות ההכנסות, וכי המתאם בין הכנסה לבין רכוש, קטן מ-1 במידה ניכרת. יתר על כן, היחס בין הכנסה לבין רכוש משתנה באופן עקבי עם תכונות משפחתיות אחרות.

דומה כי יש ענין מיוחד בבדיקת התהליך של צבירת הרכוש בישראל. ראשית, ישראל היא ארץ הגירה, אשר רבים מתושביה הגיעו כפליטים מחוסרי כל ונאלצו להתחיל בצבירת הנכסים בגיל מבוגר למדי. הוותק בארץ והגיל בעת העלייה הם גורמים המייחדים את ישראל מרוב הארצות, ויתכן כי יש בהם כדי להטות את היחס הרגיל בין הכנסה לבין רכוש, אשר נמצא בארצות אחרות. חלק קטן מפליטי אירופה, ניצולי השואה, קיבלו פיצויים מממשלת גרמניה. עולים מארצות אחרות לא קיבלו שום פיצוי

על הרכוש שנאלצו לנטוש. יתכן כי הפיצויים תרמו לא מעט להעמקת הפערים בהתחלקות המשאבים הכלכליים בין העולים מן המערב לבין העולים מארצות המזרח. שנית, שוק הדירות ודפוס הבעלות על המגורים שונים מן הקיים בארצות אחרות, מבחינות רבות. הבעלות על המגורים נפוצה הרבה יותר מאשר בארצות אחרות ולנכסי דיור נודעת חשיבות גדולה במיוחד. יתר על כן, הממשלה מילאה תפקיד חשוב בשוק הדירות. מרבית המשפחות רכשו את בתיהן בסיוע ממשלתי וחלק גדול מן החלוקה מחדש נעשה בצורת חלוקה מחדש של רכוש. במשך העשור האחרון, עלו מחירי הדיור בקצב מהיר הרבה יותר מעליית מדד המחירים הכללי, ואף מן השכר הריאלי. התוצאה מכך היא שנכסי הדיור הגדילו את חשיבותם.

דרך אחת לניתוח הסוגיות הללו היא על-ידי השוואת אומדני עוני, המבוססים על הכנסה שוטפת עם אומדני עוני המבוססים על רכוש. דרך שנייה היא לבנות מדד מקורות המשלב את ההכנסה ואת הרכוש גם יחד. מובן שאין לשילוב שני המדדים שיטה המניחה את הדעת לחלוטין. בעבודה זו בחרנו להשתמש בשיטה שפותחה על-ידי הנסן וויסברוד (Hansen and Weisbrod), שעיקרה המרת הרכוש בקיצבה שנתית נזקפת להכנסה השוטפת.^{6,7} המדד המשולב כונה להלן מדד HW או רק HW.⁸

6,7 הקיצבה הזקופה שווה לסכום שאפשר לבזבז מידי שנה כך שהרכוש יתכלה עם המוות. המדד המשולב של הכנסה ורכוש (HW) הוא: $HW = Y + AnW$ כאשר Y הוא ההכנסה השוטפת מעבודה לרבות תמיכות כספיות, W הרכוש ו- An הוא הערך הזקוף של לירה אחת של הרכוש. An מחושב על יסוד ההנחה, כי הרכוש מתאפס עם מותם של שני בני הזוג. כמו כן, הנחנו כי אישה, הממשיכה לחיות לאחר מות בעלה, מכלה את הנכסים בקצב של 2/3 מזה של הבעל. מכאן שהקיצבה לאדם בודד היא:

$$An = \frac{r}{1 - (1 + r)^{-n}}$$

והקיצבה לאוג:

$$An = \frac{r}{1 - 1/3 (1 + r)^{-n} - 2/3 (1 + r)^{-m}}$$

את אומדני העוני נהוג, לרוב, לתקן לגודל המשפחה, ולכן ראינו לנכון להתאים את נוסחת HW לגודל המשפחה. התיקון נעשה באמצעות הסקלה האקוויולנטית, המשמשת בישראל לחישוב אומדני עוני לפי הכנסה.⁹ הניתוח המובא כאן מסתמך על סקר החיס- כון 1963/64 ו-1964/65, הכוללים נתונים על הכנסות ונכסים של משפחות עירוניות. סקר 1964/65 בוצע על תת-מידגם של המש- פחות מתוך המידגם של 1963/64. הנתונים על רכוש אינם מלאים, אלא כוללים רק נכסים פרטיים, כגון — חסכוניות, פקדונות ארוכי-מועד, ניירות ערך ואגרות חוב, הערך הזקוף של מגורים בבעלות המשפחה ושל מוצרים בני-קיימא, וכן התחייבויות שונות. אין הסקר כולל נכסים מסחריים, כגון — מקרקעין, עסקים המנוהלים בידי הבעלים, הערך של זכויות פנסיה או פוליסות ביטוח חיים, וערכן של זכויות הביטוח הלאומי.¹⁰ כדי להעניק קנה מידה לגתוני הרכוש מסקר החיסכון, השווינו נתונים אלה עם נתוני רכוש בארה"ב.¹¹ יחס הרכוש להכנסה דומה בשתי הארצות: 2.56 בישראל, ו-2.61 בארה"ב, או 3.17 לאחר הכללת הנכסים המסחריים. בישראל, היחס בין רכוש והכנסה

עולה עם הגיל, מ-1.66 ל-4.42. גם בארה"ב הוא עולה באורח דומה, אולם הרכב הרכוש שונה. בישראל היווה מרכיב הדיור 79% מכלל הנכסים, ואילו בארה"ב הוא היווה רק 40%. בישראל התגוררו 80% מן המשפחות בדירות שבבעלותן, ואילו בארה"ב רק 57% מן המשפחות. בישראל 79% מסך ההתחייבויות היו קשו- רות לדיור, לעומת 66% בארה"ב. לאחר ניכוי ההתחייבויות, היו נכסי הדיור 79% מסך הנכסים בישראל ו-35% בארה"ב. אי-השוויון בהתחלקות הרכוש לפי מדד ג'יני עמד על 0.48 בישראל, לעומת 0.76 בארה"ב. לדאבוננו, אי אפשר היה לבודד את הנכסים המסחריים בנתונים על ארה"ב, ולכן נבצר מאיתנו לקבוע האם אי-השוויון הנמוך יותר בישראל קשור באי-הכללת נכסים אלה. מכל מקום, יהיה עלינו לזכור כי הניתוח שלהלן מסתמך על מדד רכוש, אשר התחלקותו לרוב שוויונית יותר מהתחלקותו של המדד המקובל של סך הרכוש. יחד עם זאת יתכן כי מרכיבי הרכוש שלנו הם שוויוניים פחות מהגדרת רכוש שהיתה כוללת גם את זכויות הפנסיה והביטוח הלאומי.

כאשר x הוא שער הריבית הריאלי, n תוחלת החיים של הבעל, $m + n$ תוחלת החיים של האישה. ראה: Hansen, W. Lee and Weisbrod, Burton A., "An Income Net-Worth Approach to Measuring Economic Welfare", *American Economic Review*, December 1968.

8. אנו מניחים שער נכיון של 8%. עם זאת בדקנו שני שערי נכיון אחרים (4% ו-12%), והתוצאות שנתקבלו לא היו שונות במידה משמעותית.
9. הסקלה מושתתת על ההנחה, כי ככל שמספר הנפשות במשפחה רב יותר, כן צריכתה של המש- פחה חסכונית יותר. ההנחה של יתרונות עולים לגודל תהיה נכונה לגבי אותו חלק של רכוש המשפחה המשמש לחלוקה מחדש של משאביה על פני מחזור החיים של אותה יחידה. אך אם הנכסים משמשים למטרות אחרות, כגון ירושה לילדים, או אם גודל היחידה המתחלקת ברכוש אינו קבוע, יתכן שהסקלה האקוויולנטית המבוססת על הכנסה לא תהיה מתאימה בהכרח.
10. פלדשטיין הראה, כי בארה"ב מהוות זכויות הביטוח הסוציאלי חלק נכבד מסך הרכוש, ביחוד לגבי משפחות מעוטות הכנסה. ראה: Feldstein, Martin, *Social Security and the Distri- bution of Wealth* (Harvard Institute of Economic Research, Discussion Paper No. 370; (Cambridge, 1974).
11. הנתונים על ארה"ב לקוחים מתוך *1962 Survey of Financial Characteristics of Consumers* השוואה זו מבוססת על התפלגות הרכוש בישראל וערכו 1963/64. סקר בנק ישראל, 28 (1967), עמ' 3-14.

40% מן החציון של אותו מדד, וכן קו סף עוני ברמה של 50% מן החציון. פועל יוצא מקביעת קו עוני יחסי הוא, כי היקף העוני יהיה תמיד קשור קשר הדוק לאי-השוויון בהתחלקות המשאבים.

מה יהיה היחס בין אי-השוויון בהתחלקות של מדד HW לבין אי-השוויון בהתחלקות ההכנסה והרכוש. המדד הנות ביותר לבחינת שאלה זו הוא מקדם השונות. ניתן להראות, כי מקדם השונות של HW, CHW הוא:

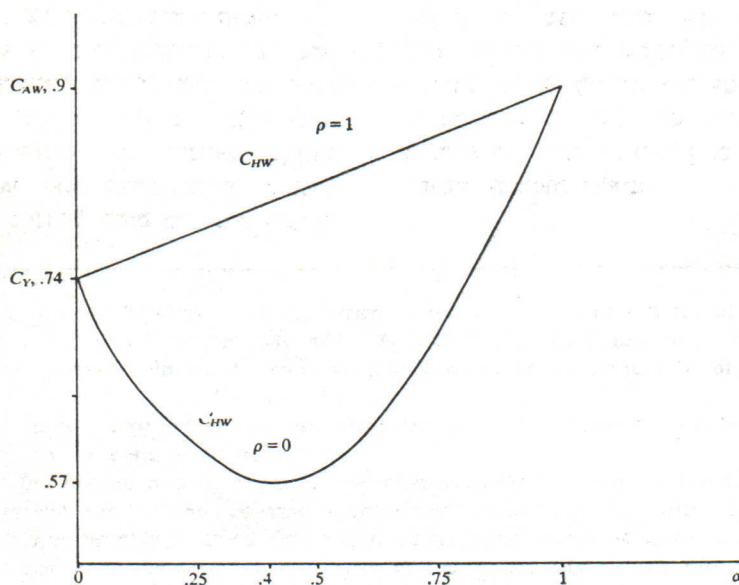
$$C_{HW} = [(aC_{AW} + (1-a)C_Y)^2 - 2a(1-a)C_{AW}C_Y(1-p)]^{\frac{1}{2}}$$

כאשר C_{AW} ו- C_Y הם מקדמי השונות של AW ושל Y בהתאמה, α הוא המשקל של AW בממוצע (כלומר, $AW/(AW+Y)$), ו- p הוא המתאם בין Y לבין AW .

ב. המעמד הכלכלי על-פי הכנסה ורכוש ב-1963 וב-1964
הוספת הרכוש למדד המשאבים המשפחתיים מעלה את רמת המשאבים הממוצעת. ההשפעה של עלייה זו על אומדני העוני תלויה, במידה רבה, בדרך בה מותאם קו העוני לשינוי ברמת המשאבים. אם אין מתקנים את קו העוני, שיעור העוני מן הסתם ירד. ואולם, לפי הגישה היחסית לעוני, תיקון זה הוא מחויב. אי לכך אנו נוקטים קו עוני נפרד לכל מדד משאבים שרמתו

תרשים 1

יחס בין אי-השוויון בהכנסה, ברכוש ובמדד HW

מוגדר עבור $C_Y = .74$ $C_{AW} = .9$

אך אם P קטן מ-1, יתכן בהחלט כי CHW יהיה קטן מ- C_Y ו- C_{AW} כאחד. בערכים נמוכים ובינוניים של p , CHW יורד תחילה עם הערך של α , ולאחר מכן עולה עד אשר הוא

תרשים 1 מתאר את השינוי ב- CHW עם השינוי ב- α וב- p , בהנחה ש- C_{AW} גדול מ- C_Y . אנו רואים כי כאשר $P=1$, CHW הוא פשוט סכום משוקלל של C_{AW} ו- C_Y .

מתלכד עם Caw כאשר $\alpha = 1$, מעניין כי בטוחים מסוימים של α , הגדלת משקלו של המשתנה השוויוני פחות (AW) עשויה דווקא להקטין את אי-השוויון של HW. נבחן עתה את יחסי אי-השוויון בטוחה ערכים, אשר עשוי לייצג את ההתפלגויות הממשיות. עבור שערי ניכיון של 4% ו-12%, A גדל מ-0.05 ל-0.14. כאשר W גדול פי 2.6 מ-Y, הערך של α היא בטוחה של 0.12—0.27. הערך של α גדל במידה קטנה בלבד עם עלייה ביחס בין W ל-Y. אף כדי להעלות את α ל-5, בלבד, על הר- כוש להיות גדול פי 10 מן ההכנסה. בטוחים סבירים של α ובערכים בינוניים של p, היינו מצפים ש-Caw לא יהיה גדול יותר מאשר Cy. למרות שאי-השוויון ב-HW

גבוה יותר מאשר ב-Y. על פי הערכים של המדגם שלנו, שבו $Caw = .90$, $Cy = 0.74$, $\alpha = 0.21$, $p = 0.55$ נמצא כי Chw שווה ל-0.71, או מעט קטן יותר מ-Cy.¹² לוח 1 מציג את הקשרים האלה עבור מדדי אי-השוויון של ג'יני ושל אטקינסון. הת- חלקות הרכוש היא במידה ניכרת פחות שוויונית מהתחלקות ההכנסה. מימצא זה נכון, בין אם המשאבים מתוקנים לגודל המשפחה ובין אם לא; בין אם על יסוד ממוצע הנ- תונים ל-1963 או ל-1964. ואולם, לאחר צירוף ההכנסה והרכוש למדד HW, יורד אי-השוויון לרמה נמוכה מזו של אי-השוויון של ההכנסה בלבד.¹³ אומנם התוצאות לגבי העוני אינן בהכרח

לוח 1: אי-השוויון בהכנסה, ברכוש ובמדד HW, למשפחה ולנפש סטנדרטית — 1963, וממוצע השנים 1963—1964

לנפש סטנדרטית			למשפחה			
HW	רכוש	הכנסה	HW	רכוש	הכנסה	
1963						
ג'יני						
0.366	0.471	0.369	0.330	0.435	0.339	סך הכל
0.076	0.099	0.077	0.069	0.094	0.071	בתוך קבוצות גיל
0.290	0.373	0.292	0.261	0.341	0.269	בין קבוצות גיל
אטקינסון :						
0.264	0.610	0.273	0.221	0.617	0.247	$\epsilon = 1.2$
0.747	0.998	0.773	0.898	0.999	0.912	$\epsilon = 2.5$
ממוצע 1964—1963						
ג'יני :						
0.350	0.460	0.350	0.318	0.437	0.321	סך הכל
0.073	0.095	0.073	0.066	0.094	0.065	בתוך קבוצות גיל
0.277	0.365	0.277	0.252	0.343	0.256	בין קבוצות גיל
אטקינסון :						
0.229	0.515	0.227	0.191	0.473	0.203	$\epsilon = 1.2$
0.412	0.997	0.437	0.381	0.998	0.531	$\epsilon = 2.5$

- 12 קושי אפשרי אחר הוא שהערך של A עולה עם הגיל. אולם התוצאות בלוח 1 מאשרות את העובדה שהשינויים כמעט אינם משנים את α , ומסקנותינו הקודמות בענין עומדות.
- 13 מקרים בארה"ב הגיעו למסקנות סותרות. הנסן וויסברוד במאמרם המקורי מצאו, כי אי- השוויון ב-HW גדול במידה ניכרת מאי-השוויון בהכנסה, ואילו טאוסיק, על-סמך מקור נתונים אחר, קיבל תוצאות הדומות לשלנו. ראה: Taussig, Mi- Hansen and Weisbrod, *op. cit.*; Michael K., *Alternative Measures of the Distribution of Economic Welfare*, Princeton University, Industrial Relations Section, 1973.

שיעור העוני הכולל דומה בהכנסה וב-HW, אין פירושו שהרכב העניים דומה. ואומנם לוח 3 מראה, כי דפוסי העוני על בסיס הכנסה, רכוש או HW, הינם שונים ביניהם.

זהות לתוצאות לגבי אי-השוויון, אך הדפוסים דומים. העוני ברכוש גבוה בהרבה מן העוני בהכנסות, ובכל זאת שיעור העוני לפי המדד המשולב של הכנסה ורכוש דומה לשיעור העוני בהכנסה (לוח 2). אך גם אם

לוח 2: אחוז מתחת לקו העוני ולקו סף-העוני, לפי הכנסה, רכוש ומדד HW — ב-1963, 1964; וממוצע השנים 1963—1964

שנה	מתחת לקו העוני			מתחת לקו סף העוני		
	הכנסה	רכוש	HW	הכנסה	רכוש	HW
1963	11	18	10	19	27	19
כלל המידגם						
מידגם דרשנתי *	9	16	9	19	23	21
1964	10	21	11	19	29	21
ממוצע 1964—1963	10	18	11	18	28	19

* משפחות שרואיינו ב-1963 (2,950) ורואיינו שנית ב-1964 (1,136).

לוח 3: אחוז המשפחות מתחת לקו העוני ולסף העוני לפי תכונות נבחרות; (ממוצע 1964—1963)

	הכנסה — רכוש		הכנסה — רכוש		הכנסה — רכוש		גיל
	ממוצע 1964—1963	ממוצע 1964—1963	ממוצע 1964—1963	ממוצע 1964—1963	ממוצע 1964—1963	ממוצע 1964—1963	
	שני	שני	שני	שני	שני	שני	
	המדדים לפחות	המדדים לפחות	המדדים לפחות	המדדים לפחות	המדדים לפחות	המדדים לפחות	
	מתוך אחד *	מתוך אחד *	מתוך אחד *	מתוך אחד *	מתוך אחד *	מתוך אחד *	
74	11	19	8	14	39	11	39—21
81	14	45	12	17	23	16	49—40
62	13	17	6	17	23	16	64—50
88	36	40	18	36	23	41	65+
—	—	—	—	—	26	—	תקופת עליה
83	14	36	8	15	13	16	ילידי ישראל
35	3	25	3	3	5	9	עד 1931
89	16	22	6	16	16	18	1938—1932
80	17	27	11	20	34	19	1947—1939
73	30	35	21	41	49	31	1955—1948
82	26	36	18	31	42	26	אחרי 1955
90	60	31	22	60	35	60	ארץ מוצא
							אירן — עירק
							עדן — תימן
93	40	41	31	43	68	40	מרוקו — תוניסיה,
							אלגיריה
62	20	20	13	32	56	20	שאר אסיה —
42	4	13	2	4	9	8	אפריקה
73	20	27	10	23	25	23	מזרח אירופה
							ארצות הבלקן
89	5	49	3	5	4	6	מערב אירופה
							ואמריקה

* עניים לפי שני המדדים כאחוז מעניים לפי אחד המדדים לפחות.

ביותר, העוני ברכוש הוא קטן מן העוני בהכנסה. יחד עם זאת, ראוי לציין, כי העוני ברכוש גדל לאחר גיל 70. נראה כי אדם המגיע לגיל זה כבר הספיק להוציא חלק גדול מחסכונו, אם עבור צרכיו השוטפים ואם עבור בניו. דפוס ההשפעה של הגיל על מדד HW דומה לדפוס ההשפעה על ההכנסה, אולם שיעור העוני בקבוצה המבוגרת ביותר הוא קטן יותר לפי מדד HW. תוצאה זו בולטת במיוחד במודל הלוגיסטי.

כדי לבדוד את השפעת הגורמים השונים המשפיעים על העוני, ביצענו שורה של רגרסיות, המתארות את הקשר בין העוני לבין הגיל, שנת העלייה, יבשת המוצא וההשכלה. התוצאות על-פי מודל הסתברות לינארי מופיעות בלוח 4 והתוצאות על-פי מודל הסתברות logit מוצגות בלוח 5. הדפוסים שהתקבלו דומים לדפוס שהתקבל בלוח 3. העוני ברכוש גבוה מן העוני בהכנסה בקבוצת הגיל הצעירה. בקבוצת הגיל המבוגרת

לוח 4: ההשפעה של תכונות נבחרות על שיעור העוני לפי הכנסה, רכוש ומדד HW;
ממוצע 1964–1963 (רגרסיה לינארית)

** HW		רכוש **		הכנסה **		
t	b	t	b	t	b	
0.75	2	3.93	15	1.44	5	קבוצת גיל:
—1.91	—14	6.24	54	—1.07	—8	24—21
—4.32	—17	2.50	12	—4.01	—16	30—25
2.48	9	2.62	11	.64	2	35—31
.89	3	.39	1	.84	3	55—46
.51	2	—88	—4	—77	—3	60—56
.03	0	.62	3	2.06	8	65—61
4.87	20	.22	1	5.8	25	70—66
7.63	32	2.31	12	8.6	37	+71
—29	—7	—69	—20	—16	—4	תקופת העלייה:
—71	—3	—2.34	—11	—91	—4	ילידי ישראל עד 1931
—1.54	—5	—2.31	—9	—12	0	1938—1931
—06	0	—1.88	—7	.75	2	1947—1939
6.50	20	2.79	10	3.02	9	למ 1955
5.86	17	4.17	15	5.18	16	שנות לימוד:
—2.55	—7	—2.95	—9	—1.70	—4	4—0
—4.17	—13	—1.56	—6	—3.91	—12	12—9
6.06	23	4.79	22	4.09	16	+13
7.98	46	2.02	13	7.04	41	ארץ המוצא:
5.88	25	7.90	39	6.18	26	אירן, עירק
6.05	22	8.06	34	2.13	8	עדן, תימן
3.64	12	1.75	7	3.08	10	מרוקו, תוניסיה
.43	2	—1.08	—4	—94	—3	אלגיריה
						שאר אסיה—אפריקה
						ארצות הבלקן
						מערב אירופה
						ואמריקה

* הבסיס: גיל 36—45, תקופת עליה 1948—1954, 5—8 שנות לימוד, ממזרח אירופה.
** הכנסה: $R^2 = 0.29$; רכוש: $R^2 = 0.30$; HW: $R^2 = 0.34$.

לוח 5 : ההשפעה של תכונות נבחרות על שיעור העוני, לפי הכנסה ומדד HW, 1964 (לוגיט)

HW			הכנסה		
** bp(1-p)	b	b	** bp(1-p)	b	b
סטיית תקן			סטיית תקן		
	7.54	-2.60	-14.28	-2.49	קבוע *
					גיל :
-18.92	-0.94	-1.61	-9.08	-1.38	24-21
-2.12	1.42	-0.18	-5.30	-2.11	35-25
-3.29	0.64	-0.28	-3.15	-1.30	55-46
1.53	4.35	0.13	4.92	2.07	65-56
10.93	-0.58	0.93	23.58	9.48	+66
					תקופת העלייה :
-8.70	-4.55	-0.74	-0.13	-0.01	ילידי ישראל
-10.81	5.74	-0.92	-8.57	-3.91	עד 1947
10.34	11.33	0.88	7.69	4.03	למנ 1955
					שנות לימוד :
13.28	-3.65	1.13	15.76	8.54	4-0
-8.11	-3.50	-0.69	-7.19	-3.27	12-9
-10.93	-2.48	-0.93	-14.37	-4.47	+13
					יבשת המוצא :
19.15	0.73	1.63	15.51	8.62	אסיה - אפריקה
10.93	-14.38	0.93	3.40	0.27	ישראל

* הבסיס : גיל 36-45, תקופת עליה 1948-1954, 5-8 שנות לימוד, ממזרח אירופה.

** נגזרת ההסתברות ביחס למשתנה הבלתי תלוי. נגזרת זו מקבילה למקדם (b) במודל ההסתברות הלינארי.

כל המדדים. לוח 4 מראה, כי על בסיס הכנסה ישנו פער של 13 נקודות אחוזים בשיעור העוני בין משפחות שעלו לאחר 1955 לבין משפחות שעלו לפני 1931. ישנו גם פער ניכר בין עולים שבאו לאחר 1955 לבין משפחות שבאו בשנים 1938-1955. אך על בסיס רכוש ומדד HW ההשפעות של תקופת העלייה הן הרבה יותר גדולות מאשר על בסיס הכנסה. הפער עולה ל-21 נקודות על בסיס רכוש ול-23 נקודות על בסיס HW.

ההשפעה על העוני של ארץ המוצא גדולה בהרבה מהשפעת תקופת העלייה והיא מובי-הקת על פי כל המדדים. שיעורי העוני בקרב יוצאי אסיה-אפריקה גבוהים במידה ניכרת משיעורי העוני בקרב יוצאי אירופה-אמריקה. עולים מארצות הבלקן מצויים ברמת ביניים. לאחר ניכוי הבדלי השכלה, שנת עלייה וגיל, הפער בין יוצאי אסיה-אפריקה

היינו מצפים, כי תקופת העלייה או הוותק בארץ ישפיעו על הרכוש יותר מאשר על ההכנסה. לאחר תקופת הסתגלות ראשונה, השפעת הוותק על ההכנסה הולכת וקטנה בקבוצות רבות, ¹⁴ אך עם זאת אין להניח שהשפעה יורדת על הרכוש, כיוון שוותק רב יותר פירושו זמן רב יותר לחסוך ולהשיב את הרכוש שאבד בעת העלייה. ברם, שנת העלייה (שהיא קוליניארית עם הוותק בארץ) משקפת גם את התנאים ששררו בארץ בכל תקופה, את ההזדמנויות השונות לקליטה כלכלית וחברתית, ואת העזרה הממשלתית השונה שניתנה לעולים. יתכן גם, כי כמות הרכוש בעת העלייה קשורה לתקופת העלייה. למשל, העולים שבאו מגרמניה בשנות ה-30 לושים הביאו עמם רכוש נכבד, ומצבם היה טוב בהרבה ממצבם של העולים הוותיקים יותר. ההשפעה נטו של תקופת העלייה על העוני פועלת על פי רוב בכיוון הצפוי לגבי

14 ראה, שמואל אמיר, הכנסות מעבודה של שכירים בישראל 1968/69, ירושלים, מכון פאלק, תשל"ה.

לבין יוצאי אירופה—אמריקה מצטמצם, אך הוא עדיין גדול. לדוגמה, הפער בשיעור העוֹלָיָה נִי לפי הכנסה או לפי מדד HW מצטמצם בשיעור של כ-10%—35% בהתאם לארץ המוצא, ואילו הפער בשיעור העוֹלָיָה ברכוש מצטמצם בשיעור של 28%—56%.

הפער בשיעורי העוֹלָיָה על פי הרכוש בין יוצאי אסיה—אפריקה לבין יוצאי אירופה—אמריקה הוא גדול מן הפער בהכנסה. יוצאות מן הכלל הן המשפחות מתִימָן ועדן. שיעור העוֹלָיָה בהכנסה בקרב קבוצה זו הוא גבוה יותר מאשר בכל הקבוצות האחרות, ואילו שיעור העוֹלָיָה ברכוש הוא מן הנמוכים. שיעור העוֹלָיָה בהכנסה הוא גבוה ב־41 נקודות אחֹר־זִים מזה של משפחות מאירופה המזרחית, שעה ששיעור העוֹלָיָה ברכוש גבוה מזה של משפחות ממזרח אירופה ב־13 נקודות אחֹר־זִים בלבד.

הפערים בין העדות בשיעורי העוֹלָיָה על בסיס מדד HW מצויים בין הפערים על בסיס הכנסה ועל בסיס רכוש. הפער בשיעורי העוֹלָיָה בין עולים מאסיה—אפריקה לבין יוצאי אירופה—אמריקה על בסיס מדד HW הינו גבוה ב־2 עד 14 נקודות אחוזים מן הפער לפי הכנסה.

כאמור, שיעורי העוֹלָיָה והרכב העניים שונים על בסיס ההכנסה ועל בסיס הרכוש. ברור, כי שינויים אלה טומנים בחובם שינויים במעמד העוֹלָיָה של משפחות בודדות. לדוג־מה, שיעור העוֹלָיָה לפי הכנסה הוא 10%,

ולפי רכוש הוא 18%. מכאן שלפחות 8% מן המשפחות המצויות מתחת לקו העוֹלָיָה על בסיס הרכוש, אינן עניות על בסיס ההכֶסֶם נסה. אך גם אם שיעור העוֹלָיָה ברכוש הוא גבוה יותר, בכל זאת יתכן, כי תימצאנה משפחות שהן עניות על בסיס ההכנסה, אך לא על בסיס הרכוש, וזאת, אם ישנן תנודות בדירוג המשפחות בין שני המדדים. ככל שתנודות אלו גדולות יותר, כן יהיו הבדלים רבים יותר במעמד העוֹלָיָה בין המדדים. אנו מוצאים, כי החפיפה בין המשפחות העניות על־פי כל אחד מן המדדים היא נמוכה למדי. לוח 6 מראה, כי רק 10% מכלל המשפחות מצויות מתחת לקו סף העוֹלָיָה על־פי הכנסה ועל־פי רכוש כאחד. שיעור זה מהווה 28% מן החפיפה המירבית האפשרית. למרות החֶסֶם פִיפה הנמוכה בין העניים על־פי הכנסה לבין העניים על פי רכוש, החפיפה בין העניים על־פי ההכנסה ועל־פי המדד המֶסֶם שולב HW היא גבוהה. 16% מכלל המשפחות הן עניות על בסיס הכנסה ומדד כאחד, שיעור השווה ל־70% מן המשפחות שהן עניות על בסיס אחד משני המדדים ועל 84% מן החפיפה המירבית.

מידת החפיפה בדירוג המשפחות לפי הכנסה ולפי רכוש אינה מושפעת באופן מובהק מגורמי הרקע — גיל, שנת עלייה או ארץ מוצא. החפיפה בין הכנסה לבין מדד היא גבוהה בהרבה מן החפיפה בין הכנסה לבין רכוש בכל קבוצות האוכלוסייה.

לוח 6 : מידת החפיפה בין המשפחות העניות על־פי הכנסה, רכוש ומדד HW : 1963

	מתחת לקו העוֹלָיָה		מתחת לקו סף־העוֹלָיָה	
	חפיפה קיימת	חפיפה מירבית	חפיפה קיימת	חפיפה מירבית
בין הכנסה לבין HW				
על־פי מדד אחד לפחות	13	11	22	19
על־פי הכנסה	3	2	4	1
על־פי HW	2	—	3	—
על־פי שניהם	8	10	16	19
בין הכנסה לבין רכוש				
על־פי מדד אחד לפחות	25	18	36	27
על־פי הכנסה	7	—	9	—
על־פי HW	14	7	17	8
על־פי שניהם	4	11	10	19

ג. שינויים בהכנסה וברכוש

במשך העשור 1965—1975

בטרם נעבור לפרק השלישי, נסקור בקצרה כמה מן התמורות הכלכליות שחלו בעשור השנים 1965—1975, ואשר הביאו לשינויים מהירים בהכנסה, ברכוש וביחס ביניהם.

דיוור¹⁵: מדד מחירי הדיור עלה בקצב מהיר בהרבה ממדד המחירים הכללי ומן ההכנסות הריאליות. לדוגמה, בתקופת התייקרות הדיור (1970—1974), עלה מחירה של דירה ממוצעת בת שלושה חדרים במרכז תל-אביב מכ-5 פעמים חציון ההכנסה המשפחתית השנתית לכ-10 פעמים החציון. בהי-עדר נתונים עדכניים מפורטים, לא נוכל אלא לנסות ולשער כיצד השפיעה התייקרות זו על התחלקות המשאבים.

ניטול לדוגמה ארבעה סוגי משפחות: (1) בעלות דירת "פאר"; (2) בעלות דירה ממוצעת; (3) משפחות הגרות בשכירות מסובסדת; (4) משפחות השוכרות דירה במחירי השוק. המשפחות מן הסוג האחרון ניווקו ללא ספק הן באורח יחסי למשפחות האחרות והן באופן מוחלט. שכר הדירה בשוק החופשי עלה במידה ניכרת וסי-כוייהן לרכוש דירה משלהן פחתו.

המשפחות מן הסוג השלישי ניווקו פחות, כיוון ששכר הדירה המסובסד עלה במידה מעטה יחסית; אולם יכולת נידותן ירדה, כיוון שסיכוייהן לרכוש דירה משלהן פחתו. משפחות מן הסוג השני נשארו, לאחר עליית מחירי הדירות, במצב דומה לזה שהיו בו קודם לכן; יכולתן לעבור לדירה אחרת ברמה דומה נשארה בעינה, אך יכולתן לשפר את רמת הדיור פחתה. משפחות מן הסוג הראשון הרוויחו מעל ומעבר לאחרות, כיוון שדירות הפאר התייקרו בקצב מהיר מן ההתייקרות הממוצעת במחירי הדירות. לק-בוצה זו אפשר להוסיף גם את המשפחות

שיש להן דירה שניה או מקרקעין לבנייה. קיים לחץ ניכר מצידן של משפחות מן הסוג השני, המבקשות לרכוש דירה גדולה יותר, במידה רבה מתוך מגעים ספקולטיביים.

מבחינה דמוגרפית, הדעת נותנת, כי הסוג הראשון של משפחות כולל את בעלי ההכנסות הגבוהות, אנשים בגיל העמידה, ואנשים שעלו ארצה לפני העלייה ההמונית של ראשית שנות החמישים. סוג 2 כולל, כנראה, את מרבית בעלי ההכנסות הבינוניות וחלק מן העניים על בסיס הכנסה. סוג 3 כולל כ-40% מבעלי ההכנסות הנמוכות (כ-50% מבעלי ההכנסות הנמוכות דרים בבתי-שכר בעלותם ועוד 10% שוכרים דירות בשוק הפרטי). בקבוצה הרביעית נכללים חלק מן העניים, הזוגות הצעירים והעולים החדשים. קיומן של תוכניות שיכון ממשלתיות מקל במידת-מה את מצבן של המשפחות מן הסוג האחרון.

תמיכות: משקלן של התמיכות הכספיות גדל ביחס לשכר. עלייה זו הפחיתה במידה ניכרת את שיעור העוני בקרב העובדים העניים והקשישים.

מוצרי בני-קיימא: בשנים אלו חלה עלייה תלולה בצריכת מוצרים בני-קיימא, ומחיריהם של מוצרים אלה עלו באורח יחסי בהש-וואה למדד המחירים לצרכן. בין 1965 ל-1973 גדל שיעור המשפחות היהודיות, שיש בבעלותן מכונת כביסה, מ-31% ל-59%; שיעור בעלי המכוניות עלה מ-8% ל-24%.

נכסי הון: בעשור האחרון היתה עלייה עצומה ברכישות של אגרות חוב צמודות למדד. ב-1974 הסתכמו מלוות החובה בכמעט שליש מכלל תקבולי המס. הפדיונות ממכירת אגרות חוב שימשו ברובן לצורך תקציב הפיתוח הממשלתי. חלק גדול ניתן כאשראי בלתי צמוד לתעשייה ולחקלאות. מיקצת

15. לדיון מפורט בשינויים במחירי הדיור, ראה בורוכוב אליהו ופינס דוד, התיקרות הדירות בישראל וגורמיה, רבעון לכלכלה, מס' 84—85 (תשל"ה), עמ' 55—65.

הקשיחה, קרוב לודאי, את התחלקות ההכנסה, ועשתה אותה קשה יותר לשינוי בטווח קצר.

3. העוני מנקודת מבט דינמית

מה מידת חומרתה של בעיית העוני? באיזו מידה נדרשת פעולה ממשלתית, ומה מוטל על הממשלה לעשות? האם בקרב העניים ישנם כאלה הזקוקים לעזרה יותר מן האחרים או לעזרה שונה מן האחרים? כדי להשיב על שאלות אלו, לא די בסקירה של מצב העוני בנקודת זמן אחת, אלא יש גם לדעת משהו על יציבות האוכלוסייה המצויה בעוני.

מימצאים מארה"ב מראים, כי ישנה תחלופה ניכרת באוכלוסייה העניה.¹⁶ לאחרונה פורסמו בארה"ב נתונים עתיים, המאפשרים חקירה מקיפה של סוגיית אי-היציבות בהכנסות.¹⁷ מימצא שיש בו חשיבות לצורך הניתוח שלנו הוא, כי אי-היציבות בהכנסות הינה גבוהה בקרב קבוצות מיעוטות הכנסה נמוכה או בינוניות בקבוצות בעלות הכנסות בינוניות, וגבוהה בקבוצות שהכנסותיהן גבוהות מאוד.

תנודות בהרכב המשפחות העניות פירושן, כי אין משפחות רבות הלכודות במצוקה משך שנים ארוכות. מירר ואחרים טוענים, כי אי-היציבות בהכנסה מקטינה את רמת הרווחה של אנשים שונאי סיכון, כיוון שהיא מאלצת אותם להגדיל את החסכוניות לטווח הארוך על חשבון תצרוכתם השוטפת.¹⁸ לדברי מירר, הפסדי הרווחה הקשורים בת-

הפדיונות שימש למימון משכנתאות לא צמודות לרכישת דירות, בעיקר עבור זוגות צעירים ועולים חדשים. השפעתם של אלה על התחלקות המשאבים אינה ברורה, אך ניתן להניח כי היא ניכרת.

עלייה: בסוף שנות השישים ובתחילת שנות השבעים חל גידול ניכר בהיקף העולים בעיקר מבריה"מ, אך גם מאירופה המערבית ואמריקה. גל עלייה זה נבדל מגלי העלויות של שנות החמישים המוקדמות מכמה בחינות. העלויות החדשות כוללות שיעור ניכר של עובדים מיומנים, או בעלי השכלה מקצועית ואקדמית; הסיוע הממשלתי לעולים גדל לאין ערוך מאז שנות החמישים. גורמים אלה עשו לשיפור מצבם של העולים החדשים יותר ממה שנעשה לעולים בעבר, אך באותה עת הם עוררו טינה והתמרמרות בקרב מיעוטי היכולת בישראל, אשר רבים מהם הגיעו ארצה בתקופה קשה, ומצבם עד היום הוזנח יותר קשה.

לסיכום, בעשור השנים למן 1965 חלו תזוזות ניכרות במעמד הכלכלי. דבר זה מחייב אותנו להיזהר מאוד בהסקת מסקנות לגבי התקופה הנוכחית מתוך המימצאים שלנו. הגדרת תשלומי התמיכה היתה בעלת השפעה מכרעת על העניים. הגורמים השונים שהוזכרו לעיל תרמו כולם לגידול ניכר של מרכיב הרכוש לעומת מרכיב ההכנסה מתוך כלל המשאבים הכלכליים. בעוד שהעוני המוחלט הצטמצם ללא ספק ושיעור המשפחות, המצויות בעוני יחסי על בסיס ההכנסה, הצטמצם אף הוא באותה עת, יתכן מאוד שאי-השוויון בהתחלקות המשאבים גדל. יתר על כן, עליית משקלו של הרכוש

Kelly, Terence, "Factors Affecting Poverty: A Gross Flow Analysis," in *Technical Studies (Commission on Income Maintenance Programs, Washington D.C.: U.S. Government Printing Office, 1970 (0-379-518))*, pp. 1-81.

Morgan, James N. (ed.), *Five Thousand American Families — Pattern of Economic Progress*, Vol. II (Ann Arbor: University of Michigan, Institute for Social Research, 1974).

Mirer, Thad, "Aspects of the Variability of Family Income", in Morgan, *op. cit.* 18

18% שיפרו את מעמדן בשנה שלאחר מכן. דרך אחרת להתבונן בנתונים הללו היא לבחון באיזו מידה סך שנות העוני המשפחתיות מרוכזות בקרב אותן המשפחות או מפוזרות בין משפחות שונות. מידת הריכוז של שנות העוני שווה למידת החפיפה באוכלוסייה הענייה בשתי השנים. שוב מתברר, כי התחלופה באוכלוסייה שעל סף-העוני היא נמוכה יותר.

60% מסך שנות העוני רוכזו בידי המשפחות העניות בשתי השנים, לעומת 76% משנות סף-העוני. האופי היציב של הקבוצה שעל סף-העוני מומחש גם בלוח 7 (שורה 7), המראה איזה שיעור מסך שנות העוני למשפחה מרוכז בידי הנשאים ביחס לשיעור הריכוז המירבי האפשרי.

התחלופה בשיעור של 37% שנמצא כאן, קרובה לשיעור שמצא קלי — 34%. אולם אומדנו של קלי מחושב על-פי קו עוני מוחלט השווה בשתי השנים, ואילו קו העוני שלנו נקבע כאחוז קבוע מן ההכנסה החצויה. נית בכל שנה והוא עולה עם עליית ההכנסה. מאחר שקו העוני הריאלי עלה ביותר מ-15% בין השנים הללו, הרי ששיעור היציאה מן העוני של 37% מבטא שיפור הרבה יותר גדול בהכנסה מן השיעור של 34% שנמצא בארה"ב.

שיעור התחלופה בעוני הוא גבוה גם על בסיס רכוש ומדד HW. השיעורים לגבי מדד HW דומים להכנסה; אך התנודות בהתחלקות הרכוש הן לכאורה גדולות יותר. מבין המשפחות אשר היו ב-1963 על סף-העוני על בסיס רכוש, 31% נחלצו ממצב זה ב-1964. השיעור המקביל לגבי ההכנסה הוא 18% בלבד. מסך שנות העוני על בסיס רכוש, 50% נפלו בחלקם של הנשאים בעוני, לעומת 60% משנות העוני על בסיס הכנסה. הסיבה לתחלופה הגבוהה יותר בהתחלקות הרכוש נעוצה, בחלקה, בעובדה שבין

נודות הגדולות בהכנסותיהם של בעלי הכנסות נמוכות גורמים לכך שהתחלקות הרווחה תהיה פחות שוויונית מאשר התחלקות ההכנסה הקבועה. ברם, אי אפשר להסיק מכאן, כי הפחתת אי-היציבות תשפר בהכרח את רמת הרווחה. שכן יתכן כי התחלקות ההכנסה הקבועה מושפעת בדיוק באותם גורמים היוצרים את אי-היציבות. אנו משערים בסקר עתי דו-שנתי, כדי לבחון את הדינמיקה של העוני בישראל בטווח הקצר. נבחן הן את התחלופה, התנועה אל תוך העוני והחוצה ממנו, והן את אי-היציבות ברמת החיים. נציג להלן את התוצאות הנובעות מתחלופה ואי-יציבות בכלל האוכלוסייה. כמו כן נדון בהשפעותיהן של תכונות משפחתיות שונות על התחלופה בעוני ואי-היציבות.

א. מידת התחלופה

גישתנו דומה לזו של קלי ואחרים: כל משפחה היא או ענייה או לא-ענייה בכל אחת מן השנים. מכאן שהמשפחות מתחלקות לארבעה סוגים: (1) לא-עניות בשתי השנים; (2) עניות בשתי השנים; (3) נכנסות לעוני — משפחות שלא היו עניות בשנה הראשונה, אך הן עניות בשנה השנייה; (4) נחלצות מעוני — אלו שהיו עניות בשנה הראשונה ואינן עניות בשנה השנייה.

בלוח 7 מוצגים כמה מדדים של התחלופה באוכלוסייה הענייה, לגבי המדגם של משפחות שרואיינו ב-1963/64 ושוב ב-1964/65. התוצאות חושבו הן לגבי העניים והן לגבי המשפחות שעל סף-העוני, על בסיס ההכנסה השוטפת, הרכוש ומדד HW.¹⁹

מן הלוח מתברר, כי התחלופה באוכלוסייה הענייה היא גבוהה למדי. מקרב המשפחות העניות על-פי הכנסה ב-1963, 37% נחלצו מן העוני ב-1964. בקרב המשפחות שעל סף העוני ב-1963, התחלופה נמוכה יותר ורק

19 ראו להזכיר כאן, כי קו העוני נקבע כ-40% מן החציון וקו סף-העוני כ-50% ממנו.

השנים הללו העוני ברכוש גדל במידה רבה יותר מן העוני בהכנסה. בלוח 7 (שורה 7) התחשבנו בחפיפה המירבית האפשרית הקטנה יותר ברכוש, ומצאנו כי ההבדלים בתחלופה מצטמצמים במידה ניכרת. כל שלושת המדדים מצביעים על תחלופה

קטנה יותר באוכלוסייה המצויה על סף העוני מאשר באוכלוסייה הנתונה בעוני. נראה כי תוצאה זו נעוצה בהבדלים של ממש במידת היציבות בין קבוצת ההכנסה הנמוכה ביותר לבין הקבוצה שאחריה.

לוח 7: תחלופה בסטטוס העוני, 1963–1964, על בסיס הכנסה, רכוש ומדד HW

הכנסה		רכוש		HW	
קו העוני	סף העוני	קו העוני	סף העוני	קו העוני	סף העוני
(1) אחוז העניים ב-1963	9	18	16	24	9
(2) אחוז העניים ב-1964	10	20	21	29	11
(3) אחוז הנשארים בעוני ב-1964	63	82	60	70	68
(4) מתוך העניים ב-1963	37	18	40	31	32
(5) אחוז הנכנסים לעוני ב-1964	5	6	14	17	6
(6) מתוך הלא-עניים ב-1963	60	76	50	61	60
(7) אחוז שנות עוני למשפחה המרוכז ביד הנשארים	65	82	61	69	69
(7) אחוז שנות העוני למשפחה המרוכז ביד הנשארים כאחוז מן השיעור המירבי האפשרי *					

* השיעור המירבי שווה לשיעור העוני הנמוך יותר בין שתי השנים.

ב. מידת אי-היציבות במעמד הכלכלי שינויים במעמד הכלכלי עשויים לנבוע הן ממגמה ארוכת טווח וכן מסטיות ממגמה זו. רק שינוי מן הסוג השני ייקרא אי-יציבות. השתמשנו בשתי שיטות כדי להבחין בין שינויים מגמתיים לבין סטיות. השיטה האחת מושתתת על ההנחה, כי מגמת השינוי היא אחידה לכל המשפחות.

כיוון שבין שתי השנים הנדונות היתה עלייה בהכנסה בשיעור ממוצע של 20% בערך, ייאמר על משפחות שהכנסותיהן גדלו בשיעור קטן או גדול מזה, כי הכנסתן היתה בלתי יציבה ביחס למגמה הממוצעת.

השיטה האחרת מסתמכת על ההנחה, כי מגמתה של כל משפחה שווה למגמה הממוצעת בקרב כל המשפחות, אשר ראשיהן משתייכים לקבוצת גיל-השכלה אחת. לפיכך, אי-היציבות בהכנסה של כל משפחה תהיה

תלויה במידה בה דפוס הכנסותיה בשתי השנים יהיה שונה מן הדפוס הממוצע למשפחות מאותה קבוצה.

שני מדדי אי-היציבות מבוססים על מודל של מירר, לפיו הכנסתה של משפחה בשנים 1 ו-2 Y_{i1} ו- Y_{i2} , תלויה במרחב כיב שיטתי X_i , במגמה g , ובמרכיבים מקריים U_{i1} ו- U_{i2} באופן הבא:

$$Y_{i1} = X_i e^{U_{i1}}$$

$$Y_{i2} = X_i (1 + g) e^{U_{i2}}$$

עבור g , אנו מציבים במדד הראשון את שיעור הגידול הממוצע לכלל האוכלוסייה, ובמדד השני את הגידול הממוצע לקבוצת ההשכלה-גיל, הערך של X_i מחושב כממוצע ההנדסי $\frac{1}{2} (Y_{i1} Y_{i2})^{1/2}$, והערך של המשתנים המקריים U_{i1} ו- U_{i2} (residuals) מחושב מתוך הנוסחה. משתנים אלה נותנים

ארה"ב משתי בחינות: ²⁰ ראשית אי-היציבות בישראל גבוהה באופן כללי מאשר בארה"ב (יתכן שההבדל גובע בחלקו מכך שמירר השתמש במגמה אישית ולא במגמה קבוצתית). שנית, בישראל ישנו הבדל גדול הרבה יותר בין אי-היציבות של קבוצת ההכנסה התחתונה לבין זו של הקבוצות האחרות. הדעת נותנת, כי הרכוש יהיה נתון לשינויים פחות מן ההכנסה, כך שאי-היציבות במדד המשולב של HW תהיה קטנה מאשר אי-היציבות בהכנסה. ואומנם כך הדבר; אי-היציבות במדד היא 0.18 ואילו בהכנסה היא 0.26.

אומדן של סטיית התקן של המרכיב המקרי המשמש כמדד אי-היציבות שלנו. לוח 8 מראה את דרגת אי-היציבות היחסית לפי קבוצות הכנסה. מן הראוי לציין, כי בעשירון התחתון אי-היציבות גדולה פי שלושה מאשר בעשירון השני. העשירון התחתון כולל את רוב האוכלוסייה הענייה, ואילו שני העשירונים האחרונים יחדיו מהווים את האוכלוסייה שמתחת לסף העוני. המספרים בלוח 8 יכולים להתפרש כסטיית התקן הממוצעת בהכנסה בקרב כל קבוצת הכנסה. לדוגמה, בקרב משפחות מן העשירון התחתון, היתה סטיית התקן הממוצעת 60% בערך מן ההכנסה הממוצעת. התוצאות שלנו שונות מאוד של מירר לגבי

לוח 8: אי-היציבות בהכנסה ובמדד HW למשפחה, בין 1963 ל-1964 לפי קבוצות הכנסה

אי-היציבות בהכנסה ביחס לגידול הממוצע בקבוצת הכנסה	אי-היציבות בהכנסה ביחס לגידול הממוצע בקבוצת הגיל-השכלה	אי-היציבות בהכנסה ביחס לגידול הממוצע בקבוצת הגיל-השכלה
העשירון התחתון	.63	.60
2	.27	.21
3	.19	.20
4	.20	.23
5-6	.22	.23
7-8	.19	.24
9-10	.18	.24

גבוהה בקבוצות הגיל הנמוכות והגבוהות, ונמוכה בגיל העמידה. אך אין זה נכון לראות בכך שונות של ממש, שכן ידוע, כי בגילים צעירים מגמת השינוי בהכנסה היא גבוהה מן המגמה הממוצעת, ואילו בגילים מבוגרים מגמת השינוי היא נמוכה מן המגמה הממוצעת. לאמיתו של דבר, אם מפחיתים את הכנסת המשפחה בשנה השנייה בשיעור הגידול בקבוצת הגיל-השכלה המתאימה, נמצא, כי אי-היציבות בגילים הצעירים והמבוגרים היא נמוכה מזו שבגיל העמידה. ואומנם לגבי הקשישים היינו מצפים לאי-

ג. השפעותיהן של תכונות משפחתיות על אי-היציבות בהכנסה ועל התחלופה בעוני. בבואנו לבחון את ההבדלים באי-היציבות בין קבוצות אוכלוסייה לסוגיהן, חשוב להבדיל בין ההבדלים במגמות קבוצתיות לבין אי-היציבות של מגמות קבוצתיות אלה. אי-היציבות לפי גיל היא דוגמה טובה לכך: אם נמדוד את אי-היציבות בהכנסת המשפחה על-פי מידת הסטייה של הכנסתה בכל שנה מהכנסתה הממוצעת לשתי השנים, כשהכנסה בשנה השנייה מפותחת במידת הגידול הממוצע בהכנסות, נמצא, כי אי-היציבות

20 ראה Miron, op. cit. לוח 1, עמ' 205.

יציבות נמוכה כיוון שהכנסתם מושתתת בעיקר על חסכוניות ותמיכות כספיות. מקורות הכנסה אלה נוטים להשתנות באופן קיצוני לגבי קבוצת הגיל כולה, ואין הם נוטים להשתנות בשיעורים שונים בתוך קבוצת הגיל.

התוצאות של התחלופה בעוני דומות לאלו של אי-היציבות בהכנסות. לוח 9 מראה, כי התחלופה בעוני גבוהה ביותר בשתי קבוצות הביניים ונמוכה ביותר בקבוצה הצעירה

והמבוגרת. העוני מרוכז ביותר בקרב הקשישים, כאשר למעלה מ-80% משנות העוני נופלים בחלקן של משפחות שהן עניות בשתי השנים. ברגרסיות המבדילות בין אלה הנותרים בעוניים לבין אלה שהם עניים רק באחת השנים, נמצא, כי ההשתייכות לקבוצת הגילים המבוגרת ביותר מגדילה את ההסתברות להישאר בעוני מ-24. ל-38. לגבי קבוצת הגיל הצעירה, נמצאו השפעות שליליות או לא-מובהקות מבחינה סטטיסטית.

לוח 9: שניים במעמד העוני ובאי-היציבות במעמד העוני, * לפי גיל

גיל	39—21	49—40	64—50	+65		
יוצאים: אחוז העניים ב-1963	28	100	53	22		
שאינם עניים ב-1964						
נכנסים: אחוז הלא-עניים ב-1963	3	4	7	7		
שם עניים ב-1964						
נכנסים: כאחוז מן העניים ב-1974	44	100	62	17		
אחוז העוני המרוכז בידי הנשאים כאחוז מן השיעור המירבי	72	0	74	83		
גיל	24—21	35—25	45—36	55—46	65—56	+66
אי-יציבות לא-מתוקנת להבדלים קבוצתיים	16	20	30	17	37	24
אי-יציבות מתוקנת להשכלה, שנת העלייה, קבוצת ההכנסה, קבוצת הרכוש, וארץ המוצא	22	28	37	18	34	10

* מחושב לפי קו סף העוני.

אפשר היה לצפות שגם ההשכלה תשפיע על חוסר היציבות בעוני, וכי אי-היציבות תהיה גדולה ביותר בקבוצות השכלה נמוכות, הנדרשות לעסוק בעבודות פחות יציבות מן האחרים. אולם בניתוח שלנו לא נתגלתה כל השפעה עקבית של ההשכלה על אי-היציבות בעוני. אומנם העוני נטה לרדת עם עליית ההשכלה, אך לא נמצאה כל השפעה מובהקת של ההשכלה על אי-היציבות בהכנסה. לאחר תיקון בהתאם לגיל, לשנת עלייה, לארץ המוצא, ולקבוצת ההכנסה והרכוש, מצאנו, כי אי-היציבות בהכנסה עלתה בהדרגה מ-30. בקרב בעלי השכלה של פחות מחמש שנות לימוד, עד 55. בקרב אלה שלמדו 13 שנים או יותר.

היינו מצפים, כי לשנת העלייה תהיה השפעה ישירה על אי-היציבות במעמד הכלכלי, שכן ככל שהעולה חדש יותר, כן קטנים הסיכויים שהתאקלם בעבודה וקיבל קביעות. כיוון שכך, יתכן שהכנסתו של העולה החדש נתונה לאי-יציבות שנתית גדולה יותר מאשר הכנסתם של אנשים אחרים. אך לפי המימצאים שלנו ההשפעה של שנת העלייה היתה לא עיקבית ולרוב לא-מובהקת. צפינו כי העולים החדשים ביותר יהיו נתונים לאי-היציבות הגבוהה ביותר, אך התוצאות לא אישרו השערה זו. עולים שעלו לפני 1948 היו נתונים לאי-יציבות גדולה בהרבה מן העולים שבאו בשנים 1948—1954 או אלה שבאו לאחר 1955. תחולת העוני על-פי קו

העוני וקו סף-העוני כאחד היתה גבוהה ביותר בקרב העולים החדשים ביותר. שיעור-ג, כי מקרב המשפחות העניות באחת השנים, יהיו סיכוייהם של העולים החדשים להישאר בעוני קטנים יותר משל העולים הוותיקים, אך לא מצאנו אישור להנחה זו. לשנת העלייה גודעת, איפוא, השפעה חזקה על שיעור העוני אך לא על התחלופה בעוני (ראה פרק 2).

קשה לשער מראש כיצד תשפיע ארץ המוצא על יציבות העוני. אפשר שיוצאי ארצות האסלם, שתרבותם שונה מאוד מן התרבות המערבית, התקשו יותר מן האחרים להסתגל לחברה הישראלית, ולכן נטו להישאר במצב כלכלי נחות. ואומנם ארץ המוצא ממלאת תפקיד חשוב ומעניין בהסברת אי-היציבות במעמד הכלכלי. בחג, מתוך רגרסיות של ההסתברות להיות בעוני וההסתברות להיות

בחמישון התחתון, את התחלופה לפי ארץ המוצא.

לוח 10 מראה, כי התחלופה בעוני היתה גבוהה בקרב משפחות מארצות המזרח-התיכון, תימן, צפון-אפריקה, ארצות-אסיה-אפריקה, וארצות-הבלקן. לדוגמה, מבין המשפחות מתימן ועדן שהיו עניות ב-1963, אף לא אחת נחלצה מעוני ב-1964, שעה שבקרב יוצאי-מזרח אירופה הגיע שיעור היוצאים מעוני לכדי 50%.

יתר על כן, שיעור הנכנסים-לעוני ב-1964 היה נמוך בהרבה בקרב יוצאי אסיה-אפריקה מאשר בקרב יוצאי אירופה-אמריקה. השפעת ארץ המוצא על ההסתברות להישאר ארות בעוני מצד המשפחה שהיא עניה באחת השנים, נשארה, לפחות, חזקה גם לאחר ניכוי הבדלי גיל, השכלה ושנת עלייה.

לוח 10: התחלופה בעוני * לפי ארץ המוצא

אירן-עירק	תימן-עדן	מרוקו-תוניסיה-אלג'יריה	שאר-אסיה-אפריקה	ארצות-הבלקן	מזרח אירופה
24	60	38	19	23	8
4	0	24	0	22	50
26	76	36	30	25	7
12	22	20	37	28	43
96	100	80	100	78	57
18	46	25	10	09	
07	42	04	18	06	

* על פי קו סף-העוני.

** מדגם דרשתי.

ב-1963 היה כ-80 ל"י למשפחה בת 1-2 ילדים, 133 ל"י למשפחה בת 3-4 ילדים ו-157 ל"י למשפחה עם 5 ילדים ויותר.

נראה, כי אחת הסיבות ליציבות האוכלוסייה הענייה מארצות אסיה-אפריקה היא גודלן של המשפחות הללו. פער העוני למשפחה

21 פער העוני הוא סכום כל ההפרשים בין ההכנסה של כל אחת מן המשפחות העניות לבין קו העוני.

הרכוש. אם התנודות בהכנסה הם בבחינת מעמסה מיוחדת, הרי שזו תכביד פי כמה על משפחות שרכושן מועט.

האם אומנם אי-היציבות בקרב משפחות מיעוטות נכסים היא גדולה יותר מן הממוצע? לוח 11 מראה שאין הדבר כך. אי-היציבות בהכנסות היא גדולה ביותר בקרב צות הרכוש הבינוניות, ונמוכה ביותר בקרב קבוצות הרכוש הנמוכה והגבוהה ביותר.

סיכום

במאמר זה עמדנו על ההשפעה של אי-יציבות בהכנסה וברכוש על העוני ועל אי-השוויון בישראל בשנים 1963/64—1964/65. הניתוח מסתמך על סקר החיסכון 1963/64 ו-1964/65, הכולל נתונים על רכוש והכנסה בשתי השנים. הסקר הדו-שנתי איפשר לנו להשוות את אומדני העוני המבוססים על ההכנסה בשנה אחת לאומדנים המבוססים על מדד משולב של הכנסה ורכוש ואומדנים נוספים המבוססים על המצב הכלכלי על פני תקופה של שנתיים.

התוצאות שהתקבלו מתוך המדד של הנסן-וויסברוד, המשלב הכנסה ורכוש, היו מפתיעות. אי-השוויון ברכוש גבוה מאשר בהכנסה, ואף על פי כן, החלוקה של כלל המשי-אבים, על פי מדד HW היא שוויונית אף יותר מהתחלקות ההכנסה בלבד. הראינו כי תוצאה זו נובעת מן המשקל הנמוך שיש לרכוש ביחס להכנסה בכלל המשי-אבים, ומן המתאם הנמוך בין הכנסה לבין רכוש. שיעור העוני על בסיס מדד HW היה דומה לשיעור העוני על בסיס הכנסה בלבד. אולם השימוש במדד המשולב הביא לשינויים בדירוג של משפחות בודדות, לעומת הדירוג שלהן על פי הכנסה, שעיקרם: שיפור במצבם של הקשישים וגידול הפערים בין עולים חדשים לבין ותיקים, וכן הפערים בין העדות השונות.

התחלופה ואי-היציבות בהכנסות בקרב משי-

דהיינו — ככל שהמשפחה גדולה יותר, כן היא זקוקה להעלאה גדולה יותר בהכנסתה על מנת להיחלץ מן העוני. מספר הנפשות הממוצע למשפחה מארצות אסיה-אפריקה היה 4.7, לעומת 3.0 נפשות במשפחות מארצות אירופה-אמריקה. מכאן ניתן להבין, כי למשפחות מן הסוג הראשון היה קשה יותר להחלץ מן העוני.

הרגרסיות על ההסתברות להישארות בחמי-שון התחתון מצביעות על כך שגודל המשפחה אינו הגורם העיקרי בקרב כל קבוצות אסיה-אפריקה. מלוח 10 מתברר, כי ההשפעה המנוכה של ארץ המוצא על ההסתברות להישארות בעוני בשתי השנים, גדולה הרבה יותר על בסיס הכנסה לנפש סטנדרטית מאשר על בסיס הכנסה למשפחה, לגבי משי-פחות מארצות המזרח התיכון וצפון-אפריקה, אולם בקרב משפחות מתימן ועדן, יש רק הבדל קטן בהשפעת המוצא בין האומדן לפי נפש סטנדרטית לבין האומדן לפי הכנסה למשפחה. מעניין להיווכח, כי התחלופה בעוני הנמוכה במיוחד, שנמצאה בקרב יוצאי אסיה-אפריקה אינה קיימת בקבוצות הכנסה גבוהות יותר. לאחר ניכוי הבדלי גיל, השכלה ושנת עלייה, התברר, כי ליבשת המוצא לא היתה כל השפעה על אי-יציבות בהכנסות בקבוצות הכנסה גבוהות יותר.

יתכן, כי המשמעות של חוסר היציבות לגבי רווחת המשפחה קשורה להבדלים ברמת

לוח 11: אי-יציבות בהכנסות בין

1963 ל-1964 לפי עשירוני רכוש

עשירוני רכוש	שונות ביחס לגידול הממוצע בהכנסות לפי גיל והשכלה *
תחתון	.23
2	.22
3	.29
4	.27
5-6	.37
7-8	.22
9-10	.21

* מחושב למשפחה עם הכנסה ממוצעת בחמי-שון השלישי, גיל 36—45, מארצות אירופה-אמריקה, שנת עלייה 1948—1954.

את הכנסתה ב-15% לפחות. הקבוצות בהן היה העוני יציב ומרוכז ביותר הן הקשישים ויוצאי אסיה-אפריקה. העובדה שרבים מן העניים מארצות אסיה-אפריקה הם ממשפחות גדולות — הקשתה על קבוצה זו להיחלץ מן העוני.

פחות עניות היתה ניכרת. מבין המשפחות שהיו עניות ב-1963, נחלצו 37% מעוני ב-1964. שיעור תחלופה זה הוא גבוה, ביחוד נוכח העובדה שהשתמשנו בקו עוני יחסי, ולאור הגידול בהכנסות הריאליות, שכן כדי להיחלץ מן העוני היה על המשפחה להגדיל

ביבליוגרפיה

- 1 אמיר, שמואל, **הכנסות מעבודה של שכירים ילידי ישראל דור ראשון בארץ**. ירושלים, מכון פאלק, תשל"ו.
- 2 בורוכוב, אליהו ופינס, דן, "התיקרות הדירות בישראל וגורמיה", **רבעון לכלכלה**, מס' 84—85 (תשל"ה), עמ' 55—66.
- 3 דורון, אברהם ואתגר, מיכאל, "המצב הכלכלי של משפחות לפי הכנסה שוטפת והכנסה מרכוש", **רבעון לכלכלה**, מס' 73—74 (תשל"ב), עמ' 60—73.
- 4 **דין וחשבון ועדת ראש הממשלה לילדים ובני נוער במצוקה**. ירושלים, תשל"ג.
- 5 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, **סקר חיסכון 1963/64**, (סדרת פרסומים מיוחדים, מס' 271), ירושלים, תשכ"ז.
- 6 הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, **סקר חיסכון 1964/65**, (סדרת פרסומים מיוחדים, מס' 239), ירושלים, תשכ"ח.
- א6 "התפלגות הרכוש בישראל וערכו 1963/64", **סקר בנק ישראל**, מס' 28 (1967), עמ' 14—3.
- ב6 חביב, יעקב, **ילדים בישראל**, ירושלים: מכון סאלד, 1974.
- 7 חביב, יעקב, **העוני בישראל לאור התפתחות המערכת להבטחת ההכנסה**. (מחקר מס' 10), ירר שלים: המוסד לביטוח לאומי, האגף למחקר ותכנון, תשל"ו, גירסה מקוצרת "העוני בישראל 1964—1974 לאור התפתחות המערכת להבטחת ההכנסה", **בטחון סוציאלי**, מס' 8 (תשל"ה), עמ' 24—55.
- 8 חביב, יעקב, "מערכות אלטרנטיביות של מסים ותמיכות", **עיונים בכלכלת ישראל**. עורכים: נדב הלוי ויעקב קופ, ירושלים: מכון פאלק, עמ' 141—160.
- 9 חביב, יעקב וטוויל, יוסי, "רמת החיים וגודל המשפחה", **רבעון לכלכלה**, מס' 82, (תשל"ד), עמ' 3—15.
- 10 חביב, יעקב ולרמן, רוברט, **הפיצוי על ההתייקרות בגין מדיניות החירום הכלכלית**, (דפי דיון, מס' 2—75), ירושלים: מכון ברוקדייל, תשל"ה, גירסה מקוצרת, **רבעון לכלכלה**, מס' 86 (תשל"ה), עמ' 198—210.
- 11 רוטר, רפאל ושמאי, נירה, "דפוסי עוני בישראל — מימצאים ראשונים", **בטחון סוציאלי**, מס' 1 (תשל"א), עמ' 17—28.
- 12 Doron, Abraham and Roter, Rafael, *Supplementary Benefits to Low Wages Paid through Employees*. Jerusalem: The Hebrew University, School of Social Work and The National Insurance Institute, 1974.
- 13 Feldstein, Martin, *Social Security and the Distribution of Wealth*. (Harvard Institute of Economic Research, Discussion Paper No. 370.) Cambridge: Harvard University, 1974.
- 14 Ginor, Fanny, *Analysis of Low Income Groups*. Tel Aviv: University, Horowitz Institute, 1974.
- 15 Hansen, W. Lee and Weisbrod, Burton A., "An Income Net-Worth Approach to Measuring Economic Welfare", *American Economic Review*, December 1968.

- Kelly, Terence F., "Factors Affecting Poverty: A Gross Flow Analysis", in *Technical Studies*. Commission on Income Maintenance Programs. Washington D.C.: U.S. Government Printing Office, 1970 (0-379-518), pp. 1-81 16
- Lillard, Lee A., *The Distribution of Earnings and Human Wealth in a Life Cycle Context*. (Working paper No. 47). Stanford: National Bureau of Economic Research, 1974 17
- Mirer, Thad, "Aspects of the Variability of Family Income", in *Five Thousand American Families — Patterns of Economic Progress*, Vol. II. Ed. James N. Morgan. Ann Arbor: University of Michigan, Institute for Social Research, 1974, pp. 201-211 18
- Morgan, James N. (ed.), *Five Thousand American Families — Patterns of Economic Progress*. Vol. II. Ann Arbor: University of Michigan, Institute for Social Research, 1974 19
- Projector, D. S. and Weiss, G. S., "Survey of Financial Characteristics of Consumers". Federal Reserve Technical Paper, August 1966 20
- Rosenfeld, Yonah M. and Salzberger, Lotte, *Family Needs and Welfare Provisions*. Jerusalem: Hebrew University, School of Social Work, 1973 21
- Taussing, Michael K., *Alternative Measures of the Distribution of Economic Welfare*. Industrial Relations Section, Princeton University, 1973 22

ג'וינט ישראל
מכון ברוקדייל לגרונטולוגיה
והתפתחות אדם וחברה בישראל

JOINT (J.D.C.) ISRAEL
BROOKDALE INSTITUTE OF GERONTOLOGY
AND ADULT HUMAN DEVELOPMENT IN ISRAEL

SOME ISSUES IN THE DEFINITION AND
MEASUREMENT OF POVERTY IN ISRAEL

reprint series

Jack Habib
Meir Kohn
Robert Lerman

No. R-6-79

/ סוגיות במדידת העוני בישראל

מכון ברוקדיי
את הספר יש

[illegible]

The
alter
atte
offic

to recommend
s and policies. It
and other public
implementation.